

การพัฒนาท้องถิ่นและการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา บ้านคลองสามแพรก หมู่ที่ 4
ตำบลในคลองบางปลากด อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ
LOCAL DEVELOPMENT AND SUSTAINABLE COMMUNITY DEVELOPMENT: A CASE STUDY OF
BAN KHLONG SAM PHRAEK, VILLAGE NO. 4, NAI KHLONG BANG PLA KOT SUBDISTRICT,
PHRA SAMUT CHEDI DISTRICT, SAMUT PRAKAN PROVINCE

วรพงษ์ เหล็กเพชร¹ จักรฐพงษ์ บวรบุญเรือง² กานต์ศิริพัธน์ แสงวงเพชร³ ทักษะ สุดเส้นผม⁴ อรุณ ไชยนิติย์⁵

Received 17 / 7 / 2026, Revised 28 / 7 / 2026, Accepted 20 / 8 / 2026

บทคัดย่อ

บทความทางวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการพัฒนาท้องถิ่นและการพัฒนาชุมชนของบ้านคลองสามแพรก หมู่ที่ 4 ตำบลในคลองบางปลากด อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ และวิเคราะห์ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการพัฒนาชุมชน รวมถึง สังเคราะห์รูปแบบการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยเน้นการรวบรวมข้อมูลหลักฐาน และการศึกษาดูงาน แล้วนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์การพัฒนาท้องถิ่นและการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ของบ้านคลองสามแพรก หมู่ที่ 4 ตำบลในคลองบางปลากด อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จ ได้แก่ ผู้นำคือหัวใจในการบริหารจัดการชุมชนโดยชุมชน การอยู่ร่วมกันอย่าง รู้ รัก สามัคคี เกื้อกูล การน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติจนเป็นวิถี การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน การอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม โดยบูรณาการความร่วมมือทุกภาคส่วนทั้งภายในและภายนอกชุมชน เพื่อยกระดับการพัฒนาชุมชน สามารถจัดการตนเอง และแก้ไขปัญหาของชุมชนเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นได้ โดยผู้นำทำก่อน ทำให้เห็นเป็นตัวอย่าง และทำอย่างต่อเนื่อง ส่วนข้อเสนอควรจัดทำป้ายแสดงรางวัลโดยรวม จัดหมวดหมู่ให้ง่ายที่จะศึกษา และเรียนรู้ด้วยตนเอง รวมถึงควรพัฒนาพื้นที่ โคก หนอง นา พัฒนาชุมชน บ้านคลองสามแพรก เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ

คำสำคัญ: ท้องถิ่น, ชุมชน, ยั่งยืน, บ้านคลองสามแพรก, อำเภอพระสมุทรเจดีย์

Abstract

This academic article aims to study the local and community development of Ban Khlong Sam Phraek, Village No. 4, Nai Khlong Bang Pla Kod Subdistrict, Phra Samut Chedi District, Samut Prakan Province, and to analyze the factors contributing to the success of

^{1,2,3,4} นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

Woraphong Lekphet, Jaktthapong Bowornboonrueng, Kansirapath Sawangphet, Thaksa Sudsenphom,
Ph.D. Student, Doctor of Public Administration Program, Phranakhon Rajabhat University,
Email: wor.13062530@gmail.com

⁵ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

Arun Chainit, Assistant Professor Dr., Faculty of Humanities and Social Sciences, Phranakhon Rajabhat University

community development. It also synthesizes a model for sustainable community development, emphasizing data collection, evidence, and field trips. The analysis and synthesis of these findings on sustainable community development in Ban Khlong Sam Phraek reveal that key factors contributing to success include: leadership as the heart of community management; harmonious coexistence based on mutual respect, love, unity, and support; the practical application of the Sufficiency Economy Philosophy; the promotion of lifelong learning for sustainable self-reliance; and the conservation of resources and the environment. This is achieved through integrated cooperation from all sectors, both within and outside the community, to enhance community development, self-management, and problem-solving for improved quality of life. Leaders are expected to set an example and ensure continuity in their implementation. Suggestions include creating a comprehensive display of awards, categorized for easy self-study and learning, and developing the "Kog Nong Na" (integrated farming system) area of Ban Khlong Sam Phraek into a natural tourism destination.

Keywords: Local, community, sustainable, Ban Khlong Sam Phraek, Phra Samut Chedi District

บทนำ

การพัฒนาท้องถิ่นและการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนถือเป็นหัวใจสำคัญของการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในทุกพื้นที่ โดยเฉพาะในสังคมไทยที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ภูมิศาสตร์ และเศรษฐกิจ การพัฒนาในระดับพื้นที่จึงไม่เพียงเป็นการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า แต่ยังเป็นกระบวนการสร้างรากฐานที่มั่นคงต่อความก้าวหน้าในระยะยาว ส่วนการพัฒนาท้องถิ่นมุ่งเน้นการเสริมสร้างศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดทิศทางการพัฒนา ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้การพัฒนาตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของคนในพื้นที่ ขณะเดียวกัน การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาที่ยืดหลัก ความสมดุลระหว่างมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม (Three Pillars of Sustainability) รวมถึงการส่งเสริมธรรมาภิบาล ความโปร่งใส และความเท่าเทียมทางสังคม นอกจากนี้ การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนยังสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ (Sustainable Development Goals: SDGs) ที่เน้นการขจัดความยากจน ลดความเหลื่อมล้ำ ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ แนวทางดังกล่าวทำให้การพัฒนาท้องถิ่นไม่ได้เป็นเพียงการเพิ่มโครงสร้างพื้นฐาน แต่ยังเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ชุมชนสามารถยืนหยัดพึ่งพาตนเองได้อย่างมั่นคง

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีการศึกษาการพัฒนาท้องถิ่นและการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในหลายพื้นที่ แต่ยังคงพบว่ามีงานศึกษาจำนวนจำกัดที่อธิบายกระบวนการบูรณาการทุนทางสังคม ผู้นำชุมชน หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการจัดการตนเองของชุมชนในพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบท ดังนั้นบทความนี้จึงมุ่งสังเคราะห์องค์ความรู้จากกรณีศึกษาบ้านคลองสามแพรก หมู่ที่ 4 ตำบลในคลองบางปลากด อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ เพื่ออธิบายปัจจัยแห่งความสำเร็จและพัฒนาเป็นรูปแบบการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการพัฒนาท้องถิ่นและการพัฒนาชุมชนของบ้านคลองสามแพรก
2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการพัฒนาชุมชน
3. เพื่อสังเคราะห์รูปแบบการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

ทบทวนวรรณกรรมและกรอบการวิเคราะห์

1. แนวคิดเพื่อองค์กรยั่งยืน

คณะกรรมการโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาของสหประชาชาติ (United Nation's World Commission on Environment and Development) หรือ UNCED โดยคณะกรรมการบรันท์แลนด์ (Brundtland Commission) เสนอรายงาน “Our Common Future” หรือ Brundtland Report (1987) ที่ให้แนวคิดและวางรากฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) โดยอธิบายว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนคือ “Development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs.” ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นการพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ทำให้ความสามารถในการตอบสนองความต้องการของคนรุ่นต่อ ๆ ไปต้องลดลง”

ภายหลังจากการนำเสนอรายงาน “Our Common Future” (1987) ของคณะกรรมการบรันท์แลนด์ ทำให้เกิดการตื่นตัว ศึกษา การผลักดันความคิด นโยบาย และนำไปใช้อย่างกว้างขวางจากรัฐบาลและภาคเอกชนทั่วโลก โดยแนวคิดส่วนใหญ่จะตั้งอยู่บนพื้นฐานของ Brundtland Report ไม่ว่าจะอธิบายในมิติใด “การพัฒนาที่ยั่งยืน” จะมีจุดเน้นร่วมกันว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืนจะเป็นการปรับปรุงคุณภาพชีวิตมนุษย์ภายใต้ศักยภาพของระบบนิเวศทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของโลก” โดยที่การพัฒนาที่ยั่งยืนจะมีส่วนประกอบพื้นฐานที่สำคัญ 3 ด้าน ที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ได้แก่

1) การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ เป็นกระบวนการพัฒนาให้การเติบโตทางเศรษฐกิจ การกระจายรายได้ การสร้างความเท่าเทียมกัน โดยร่วมสร้างการเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจ ตลอดจนระบบการเมืองและสังคมที่ส่งผลทำให้คุณภาพชีวิตของประชาชนดีขึ้น โดยที่การพัฒนาเศรษฐกิจจะมีความสัมพันธ์กับการเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยที่เป้าหมายพื้นฐานของระบบเศรษฐกิจและการพัฒนาเศรษฐกิจจะมีอยู่ 3 ประการหลัก ได้แก่

- การตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของประชาชนในการดำเนินชีวิต เพื่อลดปัญหาความขาดแคลนหรือปัญหายากจนของประชาชน เช่น ที่อยู่อาศัย เสื้อผ้า อาหาร ยารักษาโรค เป็นต้น

- การเพิ่มความสามารถในการผลิตสินค้าและบริการหรือผลิตภาพ (Productivity) ของระบบเศรษฐกิจ เพื่อให้รองรับการเปลี่ยนแปลงของประชากรและความต้องการใช้สินค้าและบริการที่เหมาะสม

- สร้างโอกาสการประกอบอาชีพและการกระจายรายได้ของประชาชนที่เป็นธรรมอย่างทั่วถึงเพิ่มขึ้น ไม่ให้เกิดการกระจุกตัวของรายได้ของประชากรกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

การพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืนมิได้มุ่งไปที่อัตราการเจริญเติบโตและสะสมความมั่งคั่งเพียงเท่านั้น แต่จะต้องสร้างความเจริญเติบโตที่ทำให้ระบบสังคมและประชาชนมีรายได้ที่เหมาะสมในขณะที่ยังรักษาทุนในด้านอื่น ๆ ไว้เพื่อให้เกิดภาวะการพัฒนาที่ยั่งยืน อาทิ สังคม วัฒนธรรม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไปพร้อม ๆ กันอย่างมีดุลยภาพเหมาะสม

2) การพัฒนาทางด้านสังคม ส่วนประกอบทางด้านสังคมของการพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องวางอยู่บนรากฐานของ 2 หลัก คือ

- หลักการความยุติธรรม หมายถึง โอกาสที่เท่าเทียมกันของประชาชนในสังคมในด้านการศึกษา และการมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างผลิตภาพให้แก่สังคม ผ่านเป้าหมายต่าง ๆ ทางสังคม อาทิ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความเป็นธรรมในสังคม ความเท่าเทียมกันระหว่างเพศ และการมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านต่าง ๆ

- หลักการความเท่าเทียมกัน ครอบคลุมตั้งแต่โอกาสและการเข้าถึงทรัพยากร เช่น อาหาร สาธารณสุข การศึกษา ที่อยู่อาศัย และโอกาสในการพัฒนาตนเอง เป็นต้น จะต้องมีความเท่าเทียมกัน เพื่อให้เกิดการพัฒนาในระยะยาวอย่างแท้จริงเป็นรูปธรรม

3) การพัฒนาทางด้านสิ่งแวดล้อม การใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสมและการรักษาทุนทางธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นเป็นอากาศ ป่าไม้ แม่น้ำ ทะเล ภูเขา แร่ธาตุ ที่ควรจะต้องดำรงอยู่และทำให้ส่วนประกอบทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม ดำเนินไปได้อย่างกลมกลืนในระบบนิเวศ (Ecosystem)

2. การพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชน คือ การดำเนินการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนให้มีความเป็นปึกแผ่นและดำเนินงานไปในแนวทางที่ตนต้องการ โดยอาศัยการรวมกำลังของคนในชุมชน ในการช่วยเหลือตนเองร่วมกันดำเนินงาน แต่มักจะได้รับความช่วยเหลือทางด้านวิชาการจากหน่วยงานราชการหรือองค์กรอาสาสมัครอื่น ๆ นอกจากนี้ John Badcau กล่าวว่า การพัฒนาชุมชนเป็นโครงการชนิดหนึ่งซึ่งช่วยให้คนในหมู่บ้านสามารถยื่นมือออกมารับเอาบริการต่าง ๆ ของรัฐบาลซึ่งมีอยู่แล้วไปใช้ประโยชน์ ในขณะที่ Louis Miniclier (1956: 3) ได้ให้คำนิยามไว้ว่า การพัฒนาชุมชนเป็นขบวนการทางสังคมซึ่งประชาชนในชุมชนนั้นได้มีส่วนร่วมในการวางแผน และปฏิบัติการก่อตั้งกลุ่มวางแผนในการแก้ไขปัญหาของเขา ตลอดจนขอความช่วยเหลือจากองค์กรรัฐบาล หรือองค์กรอาสาสมัคร ซึ่งการพัฒนาชุมชนมีลักษณะสำคัญ ดังนี้

1) เป็นงานที่ประชาชนมีความคิดริเริ่มเองหรือบุคคลภายนอก เช่น ข้าราชการให้ประชาชนมีความคิดริเริ่ม

2) เป็นงานที่ยึดหลักการช่วยเหลือตนเอง พยายามที่จะใช้ความรู้ความสามารถ ตลอดจนทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นของตนเองในชุมชน จะเป็นหมู่บ้านก็ดี ตำบลก็ดี ให้มีความสะดวกสบาย กินดีอยู่ดีมีสุข เช่นเดียวกับชุมชนที่เจริญแล้วทั้งหลาย หากจะมีการช่วยเหลือจากภายนอกก็เป็นการช่วยเหลือ เพียงเพื่อให้ประชาชนสามารถที่จะช่วยเหลือตนเองได้ การช่วยเหลือตนเองนี้รวมถึงการวางแผน การลงมือกระทำการ เพื่อแก้ปัญหาความต้องการของตนและชุมชน

3) เป็นงานตนที่มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนให้ดีขึ้น โดยใช้การพัฒนา เปลี่ยนแปลงทางวัตถุไปสู่การพัฒนาคนให้มีคุณภาพชีวิต ซึ่งเมื่อคนมีคุณภาพเป็นคนเฉลียวฉลาดแล้วจะทำให้การพัฒนาอย่างอื่น เช่น วัตถุก็ย่อมจะเกิดตามมาซึ่งส่งผลให้ความเจริญเหล่านี้มีความยั่งยืน

4) เป็นงานที่ใช้วิชาการให้การศึกษาและจัดระเบียบชุมชน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ คือ สามารถพัฒนาคน กล่าวคือ จะต้องพยายามศึกษาให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ให้ทราบชีวิต จิตใจ สภาพชุมชนสิ่งแวดล้อม องค์การสถาบัน ปัญหาและอุปสรรค ความต้องการตลอดจนวิถีชีวิตของชุมชนนั้น ๆ แล้วดำเนินการแก้ปัญหาอุปสรรค สนองต่อความต้องการโดยวิธีให้การศึกษาแก่ประชาชนเพื่อให้ประชาชนได้เรียนรู้วิธีการแก้ปัญหาหรือสนองความต้องการของประชาชนตลอดจนวิธีการจัดระเบียบชุมชนและการทำงานเป็นกลุ่ม

3. ทุนทางสังคม

ความสำคัญของทุนทางสังคมเห็นได้ชัดจากงานวรรณกรรมที่นักวิชาการได้ศึกษาเชิงประจักษ์เพื่อให้เห็นความสำคัญของทุนทางสังคมอย่างกว้างขวางจากปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางด้านเศรษฐกิจสังคม (socioeconomic phenomena) ดังที่ Adam and Roncevic ได้เสนอไว้ว่า แม้จะมีปัญหาเกี่ยวกับนิยามของ

ทุนทางสังคมเช่นเดียวกับการนำไปปฏิบัติแต่ทุนทางสังคมก็ได้ช่วยอำนวยความสะดวกในการสืบสวนเชิงประจักษ์ที่สำคัญมากและมีการอธิบายเชิงทฤษฎี ซึ่งได้มีการกระตุ้นให้มีการพิจารณาความสำคัญของความสัมพันธ์ของมนุษย์ใหม่ในรูปของเครือข่ายหรือรูปแบบองค์กร เพื่อให้เกิดคุณภาพชีวิตและความสำเร็จของการพัฒนา Fine, Jack and Jordan และ Montgomery เสนอว่า ผลประโยชน์จากการประยุกต์ทุนทางสังคมมีกว้างขวาง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของทุนทางสังคม ทั้งนี้ จากการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ชี้ให้เห็นว่าทุนทางสังคมมีประโยชน์และมีอิทธิพลทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม Aldridge, Halpern ได้เสนอว่า หลักฐานเชิงประจักษ์ที่ชี้ถึงความสำคัญของทุนทางสังคมในด้านผลลัพธ์เชิงเศรษฐกิจและสังคมนั้นจำเป็นต้องมีการพิจารณาอย่างระมัดระวัง เพราะการประเมินผลกระทบในรูปของตัวแบบ มักจะเกิดความคลุมเครือได้เนื่องจากยังไม่มีเครื่องมือประเมินที่ดีพอ จึงทำให้การวัดผลประโยชน์จากทุนทางสังคมไม่ค่อยชัดเจนนัก ซึ่งมาจากเหตุ 2 ประการคือ แนวคิดทุนทางสังคมยังไม่ชัดเจน และความผิดพลาดจากการเลือกใช้เครื่องมือประเมินโดยทุนทางสังคมสามารถแบ่งออกเป็น 2 แนวคิด คือ แนวคิดหนึ่งแบ่งเป็น bridging capital และ bonding capital อีกแนวคิดหนึ่งแบ่งเป็น structural social capital และ cognitive social capital ซึ่งจะได้นำเอาแนวคิดเกี่ยวกับ ประเภทของทุนทางสังคมทั้งสองแบบมากล่าวพอสังเขป ดังต่อไปนี้ Aldridge, Halpern ได้แบ่งทุนทางสังคมออกเป็นสองชนิด ได้แก่ Bonding ซึ่งหมายถึง ทุนทางสังคมในแนวนอน (horizontal) ซึ่งทุกคนในสังคมจะมีความเท่าเทียมกัน ขณะที่ Bridging หมายถึง ทุนทางสังคมในแนวตั้ง ที่บุคคลซึ่งอยู่ต่างชนชั้นกัน อยู่ร่วมกันในระหว่างชุมชนขณะที่ Narayan and Pritchett ได้อ้างถึงทุนทางสังคมประเภท bonding capital ในฐานะเป็นท้องถิ่นซึ่งสามารถพบได้ในสังคมชนบทที่เป็นชุมชนเดียวกันหรืออยู่ติดกัน และทุนทางสังคมประเภท bridging capital ซึ่งขยายรวมไปถึงปัจเจกบุคคลและองค์กรที่อยู่ห่างไกล bridging capital จะมีระดับความไว้วางใจกันต่ำ ซึ่งตรงกันข้ามกับ bonding capital ที่มีระดับความไว้วางใจกันสูง Uphoff and Wijayaratna ได้แบ่งประเภททุนทางสังคมออกเป็นทุนทางสังคมเชิงโครงสร้าง (structural social capital) และทุนทางสังคมเชิงการรับรู้ (cognitive social capital) กล่าวคือ ทุนทางสังคมเชิงโครงสร้างเป็นปัจจัยที่ช่วยให้เกิด ประโยชน์จากการทำงานร่วมกันโดยผ่านบทบาทและเครือข่ายทางสังคมที่มีการจัดตั้งโดยมีกฎเกณฑ์ แนวปฏิบัติ และสิ่งที่มีอยู่เดิมเป็นองค์ประกอบพื้นฐาน ส่วนทุนทางสังคมเชิงการรับรู้จะมีปทัสถาน คุณค่าทัศนคติ และความเชื่อในแนวทางเดียวกัน ซึ่งจะทำให้ประชาชนสามารถได้รับประโยชน์จากการรวมกลุ่มกัน

4. การมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมสามารถอธิบายได้ในหลายมิติทั้งในแง่ของมิติความลึกทั้งในเชิงกว้าง ได้แก่

- 1) การมีส่วนร่วม คือ การพิจารณาถึงการมีส่วนร่วมช่วยเหลือโดยสมัครใจโดยประชาชนต่อโครงการใดโครงการหนึ่งของโครงการสาธารณะต่าง ๆ ที่คาดว่าจะส่งผลต่อการพัฒนาชาติแต่ไม่ได้หวังจะให้ประชาชนเปลี่ยนแปลงโครงการหรือวิจารณ์เนื้อหาของโครงการ
- 2) การมีส่วนร่วมในความหมายที่กว้าง หมายถึง การให้ประชาชนชนบทรู้สึกตื่นตัว เพื่อที่จะทราบถึงการได้รับความช่วยเหลือและตอบสนองต่อโครงการพัฒนา ขณะเดียวกันก็สนับสนุนความคิดริเริ่มของคนในท้องถิ่น
- 3) ในเรื่องของพัฒนาชนบท การมีส่วนร่วม คือ การให้ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องในกระบวนการตัดสินใจ กระบวนการดำเนินการและร่วมรับผลประโยชน์จากโครงการพัฒนา นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับความพยายามที่จะประเมินผลโครงการนั้น ๆ ด้วย
- 4) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนานั้นอาจเข้าใจอย่างกว้าง ๆ ได้ว่า คือ การที่ประชาชนได้เข้าร่วมอย่างแข็งขันในกระบวนการตัดสินใจต่าง ๆ ในเรื่องที่จะมีผลกระทบต่อเขา

5) การมีส่วนร่วมในชุมชน หมายถึง การที่ประชาชนจะมีทั้งสิทธิและหน้าที่ที่จะเข้าร่วมในการแก้ไขปัญหาของเขามีความรับผิดชอบมากขึ้นที่จะสำรวจตรวจสอบความจำเป็นในเรื่องต่าง ๆ การระดมทรัพยากรท้องถิ่นและเสนอแนวทางการแก้ไขใหม่ ๆ เช่นเดียวกับการก่อตั้งและดำรงรักษาองค์กรต่าง ๆ ในท้องถิ่น

6) การมีส่วนร่วมนั้นจะต้องเป็นกระบวนการดำเนินการอย่างแข็งขัน ซึ่งหมายความว่า บุคคลหรือกลุ่มที่มีส่วนร่วมนั้นได้เป็นผู้มีความริเริ่มและได้มุ่งใช้ความพยายามตลอดจนความเป็นตัวของตัวเองที่จะดำเนินการตามความริเริ่มนั้น

7) การมีส่วนร่วม คือ การที่ได้มีการจัดการที่จะใช้ความพยายามที่จะเพิ่มความสามารถที่จะควบคุมทรัพยากรและระเบียบในสถาบันต่างๆในสภาพสังคมนั้น ๆ ทั้งนี้โดยกลุ่มที่ดำเนินการและความเคลื่อนไหวที่จะดำเนินการนี้ไม่ถูกควบคุมโดยทรัพยากรและระเบียบต่าง ๆ

กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกระบวนการสื่อสารสองทางที่มีเป้าหมายโดยรวมเพื่อที่จะให้เกิดการตัดสินใจที่ดีขึ้น และได้รับการสนับสนุนจากสาธารณชน ซึ่งเป้าหมายของกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนก็คือ การให้ข้อมูลต่อสาธารณชนและให้สาธารณชนแสดงความคิดเห็นต่อโครงการที่นำเสนอหรือนโยบายรัฐและมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาเพื่อหาทางออกที่ดีที่สุดสำหรับทุก ๆ คน (ถวิลวดี บุรีกุล, 2548) โดยเงื่อนไขพื้นฐานของการมีส่วนร่วม ได้แก่

(1) ต้องมีอิสรภาพ หมายถึง มีอิสระที่จะเข้าร่วมหรือไม่ก็ได้ การเข้าร่วมต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจ การถูกบังคับให้ร่วมไม่ว่าจะในรูปแบบใดไม่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วม

(2) ต้องมีความเสมอภาค ประชาชนเข้าร่วมในกิจกรรมใดจะต้องมีสิทธิเท่าเทียมกับผู้เข้าร่วมคนอื่น ๆ

(3) ต้องมีความสามารถประชาชนหรือกลุ่มเป้าหมายจะต้องมีความสามารถพอที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมนั้น ๆ หมายความว่าในบางกิจกรรมแม้จะกำหนดว่าผู้เข้าร่วมมีเสรีภาพและเสมอภาคแต่กิจกรรมที่กำหนดไว้มีความซับซ้อนเกินความสามารถของกลุ่มเป้าหมาย การมีส่วนร่วมย่อมเกิดขึ้นไม่ได้

โดยที่จริงแล้วกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน อาจไม่สามารถกระทำได้ในทุก ๆ ประเด็น จึงมีแนวทางทั่ว ๆ ไปบางประการเกี่ยวกับประเด็นที่ควรใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ต้องการมีส่วนร่วม ได้แก่ การตัดสินใจและผลกระทบที่สำคัญการตัดสินใจจะมีผลกระทบต่อบางคนมากกว่าคนอื่นการตัดสินใจจะมีผลกระทบต่อผลประโยชน์ของบางคนหรือกลุ่มคนที่มีอยู่เดิมการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความขัดแย้งอยู่ก่อนแล้ว และความจำเป็นเพื่อให้มีการสนับสนุนต่อผลการตัดสินใจ

ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงมีอยู่ในเกือบทุกกิจกรรมของสังคมขึ้นอยู่กับความสนใจและประเด็นในการพิจารณาแต่มีเงื่อนไขพื้นฐานในการมีส่วนร่วมว่าประชาชนต้องมีอิสรภาพ ความเสมอภาค และความสามารถในการเข้าร่วมกิจกรรม

5. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่วางอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรม ไทย แนวทางสายกลาง และความไม่ประมาท โดยเน้นความพอประมาณ มีเหตุผล และการสร้าง ภูมิคุ้มกันในตนเอง ควบคู่กับการใช้ความรู้ และคุณธรรมในการดำเนินชีวิต มุ่งเสริมสร้างความมั่นคง และยั่งยืนในทุกระดับ ตั้งแต่ปัจเจก ครอบครัว ชุมชน จนถึงระดับประเทศ ทั้งนี้ มิได้ปฏิเสธการพัฒนา แต่เน้นการพัฒนาอย่างมีจริยธรรมสอดคล้องกับศักยภาพของแต่ละบุคคลและบริบทของสังคมไทยในโลกสมัยใหม่ โดยมีองค์ประกอบของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย 3 หลักการหลัก และ 2 เงื่อนไข ที่จำเป็นต้องดำเนิน ไปพร้อมกัน ดังนี้

1) ความพอประมาณ หมายถึง การดำเนินชีวิตหรือการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ในระดับที่เหมาะสมไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่ก่อให้เกิดภาระต่อตนเองหรือผู้อื่น ตัวอย่างเช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอดี ไม่ฟุ่มเฟือยและไม่เบียดเบียนผู้อื่น

2) ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจและการดำเนินการใด ๆ จะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของเหตุและผลอย่างรอบคอบ โดยพิจารณาจากปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตอย่างรอบด้าน เพื่อให้การกระทำนั้นมีความเหมาะสมสอดคล้องกับบริบทของตน

3) การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี หมายถึง การเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลง และผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นทั้งจากภายในและภายนอก โดยการวิเคราะห์สถานการณ์อย่างรอบคอบคาดการณ์ความเสี่ยงและวางแผนรับมืออย่างเหมาะสม เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงและความยั่งยืนในระยะยาว

เงื่อนไขสำคัญในการประยุกต์ใช้

(1) ความรอบรู้ (Knowledge) การนำองค์ความรู้และข้อมูลที่ถูกต้องมาประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม

(2) คุณธรรม (Integrity) การมีจิตสำนึกในความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ และการตัดสินใจบนพื้นฐานของจริยธรรม บุคคลในทุกระดับ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี นักบริหาร และนักธุรกิจ ควรฝึกฝนตนให้มีความอดทน ความเพียร มีสติ และปัญญาในการดำเนินชีวิต เพื่อให้สามารถปรับตัวและดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงในโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งในมิติด้านวัตถุ จิตใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม (The Chaipattana Foundation, 2025)

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่ชี้แนะแนวทางการดำรงชีวิตอย่างสมดุล โดยเน้นการพัฒนาบนพื้นฐานของทางสายกลาง ทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน และประเทศ เพื่อให้สามารถรับมือกับความเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ได้อย่างเหมาะสม โดยมีความพอเพียงเป็นหลัก กำกับพฤติกรรมและการดำเนินชีวิตในทุกมิติ เพื่อความมั่นคงและยั่งยืนของสังคมไทย ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็น “พลังเชิงคุณธรรม” ที่สามารถฟื้นคืนสมดุลของชีวิตและสังคมไทยในโลกสมัยใหม่ โดยเน้นการดำเนินชีวิตที่มีความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันในตัว มีสติ มีจริยธรรม และสามารถเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีศักดิ์ศรีและปัญญา อันนำไปสู่ “ความสุขที่แท้จริงและยั่งยืน”

6. บริบทของบ้านคลองสามแพรก หมู่ที่ 4 ตำบลในคลองบางปลากด อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ

ประวัติความเป็นมาของบ้านคลองสามแพรก หมู่ที่ 4 เป็นหมู่บ้านหนึ่งของจำนวน 13 หมู่บ้าน ของตำบลในคลองบางปลากดตั้งชื่อหมู่บ้านตามชื่อลำคลอง ซึ่งแยกมาจากคลองบางปลากด ทางแยกตรงนั้นในสมัยก่อนเรียกว่า "แพรก" เพราะเป็นทางแยกของสายน้ำ จึงเรียกคลองนั้นว่า "คลองสามแพรก" และจึงตั้งเป็นชื่อของหมู่บ้านมาจนถึงปัจจุบัน บ้านคลองสามแพรกเป็นพื้นที่ลุ่ม สมัยก่อนประชาชนประกอบอาชีพทำนาป่า ทำจาก ทำสวนทำน้ำตาลมะพร้าว ทำสวนพุทรา ทำวังกุ้ง เลี้ยงปลา แต่ปัจจุบันเหลือน้อย เพราะความเจริญเข้ามาวิถีชีวิตของประชากรในพื้นที่จึงเปลี่ยนแปลงไปโดยขายที่เพื่อทำหมู่บ้านจัดสรรจำนวนมาก เช่น หมู่บ้านภูมิไฉนนิเวศน์ หมู่บ้านปิยะพัฒนา และมีการย้ายถิ่นฐานของประชากรบางส่วนไปอยู่ต่างจังหวัดหลายครอบครัว ประชากรที่เป็นคนพื้นที่มีน้อยลง ส่วนมากมาจากต่างจังหวัดมาซื้อบ้านจัดสรรและย้ายเข้ามาอยู่ ปัจจุบันประชาชนประกอบอาชีพ รับจ้าง ค้าขาย ธุรกิจส่วนตัว รับราชการ ทำฟาร์ม ส่วนการเกษตรก็เหลือน้อย โดยบ้านคลองสามแพรก หมู่ที่ 4 มีการขับเคลื่อนกิจกรรมเพื่อพัฒนาท้องถิ่นและการพัฒนาชุมชน ดังนี้

1) การขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล 5 โครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

1.1) กิจกรรมการบูรณาการศีล สมาธิ ปัญญาสู่กิจกรรมสร้างหลักประกันชีวิตและสังคม

(1) จากข้อมูลกิจกรรมการส่งเสริมการรักษาศิลป ข้อที่ 1 พบว่า คดีอาชญากรรมของบ้านคลองสามแพรก หมู่ที่ 4 ในปี 2566 มีจำนวนเพียง 66 คดี ลดลงจากปี 2565 ซึ่งมีจำนวนคดีถึง 108 คดี (ข้อมูลจาก สภ.พระสมุทรเจดีย์) โดยมีกิจกรรมส่งเสริมการลดปัญหาอาชญากรรมในชุมชน ได้แก่ การเดินเวรยามตรวจตราความเรียบร้อยในหมู่บ้าน/ชุมชน กิจกรรมเยาวชนวัยใสห่างไกลตัวเอง กิจกรรมชุมชนปลอดภัย โครงการชุมชนยั่งยืน กิจกรรมสร้างพื้นที่ปลอดภัยในชุมชน และกิจกรรมส่งเสริมการลดการละเมิดสิทธิของเด็กและสตรี ซึ่งมีประชาชน เด็กและเยาวชน เป็นกลุ่มเป้าหมาย

(2) จากข้อมูลกิจกรรมการส่งเสริมการรักษาศิลป ข้อที่ 2 พบว่า คดีลักทรัพย์ของบ้านคลองสามแพรก หมู่ที่ 4 ในปี 2566 มีจำนวนเพียง 5 คดี ลดลงจากปี 2565 ซึ่งมีจำนวนคดีถึง 6 คดี (ข้อมูลจาก สภ.พระสมุทรเจดีย์) โดยมีกิจกรรมส่งเสริมการลดปัญหาการโจรกรรมทรัพย์สิน ได้แก่ โครงการติดตั้งกล้องวงจรปิดในหมู่บ้าน/ชุมชน โครงการออกตรวจรักษาความสงบเรียบร้อยร่วมกันของฝ่ายปกครองและอาสาสมัครรักษาความสงบ การเพาะเห็ดนางฟ้าภูฐาน โครงการอบรมอาชีพทำน้ำยาเอนกประสงค์ กิจกรรมอบรมอาชีพให้กับกลุ่มเสี่ยง (ยาเสพติด) และผ่านการบำบัด และโครงการอบรมการออกแบบบรรจุภัณฑ์ ซึ่งมีประชาชน เด็กและเยาวชน เป็นกลุ่มเป้าหมาย

(3) จากข้อมูลกิจกรรมการส่งเสริมการรักษาศิลป ข้อที่ 3 พบว่า คดีในครอบครัวของบ้านคลองสามแพรก หมู่ที่ 4 ในปี 2566 มีจำนวนเพียง 1 คดี ลดลงจากปี 2565 ซึ่งมีจำนวนคดีถึง 2 คดี (ข้อมูลจาก สภ.พระสมุทรเจดีย์) โดยมีกิจกรรมส่งเสริมการลดปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ได้แก่ โครงการหรือกิจกรรม ลด ละ เลิกเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา และกิจกรรมส่งเสริมการยกระดับครอบครัวรักษาศิล 5 ได้แก่ กิจกรรม ต้นอารบิค โครงการธรรมสู่ชุมชน โครงการ ลด ละ เลิก เครื่องดื่มแอลกอฮอล์งานบุญ งานประเพณี โครงการแห่เทียนพรรษาถวายตามวัดต่าง 16 วัด 16 ตำบลในอำเภพระสมุทรเจดีย์ รวมถึงกิจกรรมส่งเสริมการสร้าง ซึ่งมีประชาชน เด็กและเยาวชน เป็นกลุ่มเป้าหมาย

(4) จากข้อมูลกิจกรรมการส่งเสริมการรักษาศิลป ข้อที่ 4 พบว่า คดีทะเลาะวิวาทของบ้านคลองสามแพรก หมู่ที่ 4 ในปี 2566 และในปี 2565 มีจำนวนปีละ 3 คดี (ข้อมูลจาก สภ.พระสมุทรเจดีย์) โดยมีกิจกรรมส่งเสริมการลดปัญหาความขัดแย้งและการทะเลาะวิวาทในชุมชน ได้แก่ กิจกรรมอบรมให้ความรู้ในการใช้กฎหมายตามหลักประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข กิจกรรมส่งเสริมการเพิ่มศักยภาพการรู้เท่าทันสื่อออนไลน์ ได้แก่ กิจกรรมอบรมให้ความรู้ รู้ทันสื่อ และกิจกรรมส่งเสริมการลดปัญหาการฉ้อโกงในชุมชน ได้แก่ กิจกรรมอบรมรู้ รัก สามัคคี ซึ่งมีประชาชน เด็กและเยาวชน เป็นกลุ่มเป้าหมาย

(5) จากข้อมูลกิจกรรมการส่งเสริมการรักษาศิลป ข้อที่ 5 พบว่า คดียาเสพติด ของบ้านคลองสามแพรก หมู่ที่ 4 ในปี 2566 มีจำนวนเพียง 24 คดี ลดลงจากปี 2565 ซึ่งมีจำนวนคดีถึง 28 คดี (ข้อมูลจาก สภ.พระสมุทรเจดีย์) โดยมีกิจกรรมส่งเสริมการลดปัญหายาเสพติดในชุมชน ได้แก่ โครงการกองทุนแม่ของแผ่นดิน กิจกรรมส่งเสริมการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับเยาวชนในชุมชน ได้แก่ โครงการวัยใสห่างไกลยาเสพติดและโครงการทูป็นัมเบอร์วัน และกิจกรรมการเพิ่มมาตรการป้องกันอบายมุขในชุมชน ได้แก่ โครงการ ลด ละ เลิก เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ในงานบุญงานประเพณี ซึ่งมีประชาชน เด็กและเยาวชน เป็นกลุ่มเป้าหมาย

1.2) การส่งเสริมการปฏิบัติธรรมของวัดและสำนักปฏิบัติธรรม (ตามหลักไตรสิกขา)

วัดใหญ่บางปลาตก ได้จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดสมุทรปราการ แห่งที่ 12 โดยมีพระมหาพิรุณมโชโต เป็นเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ซึ่งมีกิจกรรมอย่างต่อเนื่องและเผยแพร่ผ่านเพจสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดสมุทรปราการ

2) หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข” และตำบลเข้มแข็งตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

บ้านคลองสามแพรก หมู่ที่ 4 ได้มีการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีการส่งเสริมให้ความรู้ในเรื่องการดำเนินชีวิตตามแนวทางของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ส่งเสริมให้มีการส่งเสริมอาชีพ/อบรมอาชีพ การเข้าร่วมทำกิจกรรมต่างจากหน่วยงานต่าง ๆ มีการสนับสนุนงบประมาณในการปรับปรุงพัฒนา เป็นแหล่งเสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้ ถ่ายทอดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เป็นแหล่งสืบทอดภูมิปัญญา วัฒนธรรมประเพณี และเป็นสถานที่บริการประชาชนในหมู่บ้าน/ชุมชน และขยายผลให้มีฐานเรียนรู้ ๆ ต่างในหมู่บ้าน เช่น ฐานเรียนรู้ครัวชุมชน ฐานเรียนรู้บ้านสมุนไพร ฐานเรียนรู้การปลูกมะนาว จากการทำกิจกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะการส่งเสริมให้ความรู้/การปฏิบัติตามแนวทางพระราชดำริฯ จนปี 2559 ได้รับการคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ “อยู่เย็น เป็นสุข” พร้อมโลรางวัลพระราชทาน ประจำปี 2559

ในการนี้ การดำเนินงานตำบลเข้มแข็งตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง บ้านคลองสามแพรก หมู่ที่ 4 ร่วมกับตำบลในคลองบางปลากด โดยมีการสร้างความมั่นคง : ความมั่นคงทางอาหาร จัดให้มีการบริหารจัดการชุมชนโดยชุมชน ประชาชนมีอาหารเพียงพอปลอดภัย และมีคุณค่าทางโภชนาการ ประชาชนมีงานมีรายได้ที่มั่นคง และอยู่ร่วมกันอย่าง รู้ รัก สามัคคี เกื้อกูล มีส่วนร่วมตามหลักประชาธิปไตย และมีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ซึ่งใช้แนวคิดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และหลักการทำงานของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร คือ “การระเบิดจากข้างใน” โดยต่อยอดและขยายผลความมั่นคงทางอาหาร และน้อมนำแนวพระราชดำริของสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สู่ปฏิบัติการ 90 วัน ปลูกผักสวนครัวเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร รอบ 2 ภายใต้คติพจน์ (Motto) ว่า “1 หมู่บ้าน สามารถดูแลได้ทั้งตำบล สร้างความมั่นคงทางด้านอาหาร ด้วยหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ส่วนการสร้าง ความมั่นคง : สร้างโอกาสและลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม โดยมีการวิเคราะห์และวางแผนเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจนครบทุกมิติ แยกแยะปัญหา ความต้องการ และการวางแผนแก้ไขปัญหาที่ตรงจุด และมีกิจกรรมเพื่อจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างตรงจุด ทำให้ประชาชนพ้นจากความยากจนและมีความสุขได้อย่างยั่งยืน ตามเจตนารมณ์ที่ว่า “ปึกหมุด หยุดจน คนพระสมุทรเจดีย์” และการสร้างความยั่งยืน: การน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ มีการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน มีการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม โดยบูรณาการความร่วมมือทุกภาคส่วน และส่งเสริมให้ประชาชนปฏิบัติตนโดยยึดหลัก “พึ่งตนเอง” มีวิถีชีวิต “แบบพอเพียง”

3) หมู่บ้านสารสนเทศต้นแบบเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต

บ้านคลองสามแพรก หมู่ที่ 4 ได้จัดตั้งคณะทำงานขับเคลื่อนหมู่บ้านสารสนเทศต้นแบบเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยมีกิจกรรมตั้งแต่การเรียนรู้เรื่องการใช้งานโปรแกรม CIA (Community Radar Analysis:การวิเคราะห์ชุมชน) ซึ่งคณะทำงานฯ ได้กรอกข้อมูล (จปฐ. /กชช 2ค.) การวิเคราะห์สภาพปัญหาคุณภาพชีวิต (Radar Diagram) และการวิเคราะห์ระดับคุณภาพชีวิต (Radar Diagram) และวิเคราะห์ผลจากกราฟ ได้ว่าตกเกณฑ์ด้านใดบ้างในการวางแผนชุมชน และดำเนินโครงการเพื่อพัฒนาตำบล รวมถึงเป็นผู้รับผิดชอบในการให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้ระบบสารสนเทศและปรับข้อมูลหมู่บ้านข้อมูลระบบสารสนเทศให้เป็นปัจจุบัน พร้อมทั้งเผยแพร่ข้อมูลที่ทันสมัย โดยการวิเคราะห์ชุมชนโดยโปรแกรม CIA (Community Radar Analysis) ทำให้บ้านคลองสามแพรก หมู่ที่ 4 กำหนดทิศทาง/เป้าหมายการพัฒนาของหมู่บ้านได้ ดังนี้

3.1) วิสัยทัศน์หมู่บ้าน ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันพัฒนาสู่ความยั่งยืน

3.2) คำขวัญหมู่บ้าน รู้ รัก สามัคคี คิดดี พุดดี ทำดี ตามที่พ่อสอน

3.3) อัตลักษณ์หมู่บ้าน หมู่บ้าน 4 ภาค หลากหลายวัฒนธรรม การทำผ้าวาน

3.4) พันธกิจ คือ สิ่งที่ชุมชนต้องร่วมมือกันทำเพื่อให้หมู่บ้านเป็นไปตามมุ่งหวัง ส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เสริมสร้างสังคมให้น่าอยู่และคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน ทำงานร่วมกันโดยยึดผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ส่งเสริมอาชีพและกลุ่มองค์กรให้กับประชาชน พัฒนาหมู่บ้าน / ชุมชนทางไกลยาเสพติดส่งเสริมให้ประชาชนคัดแยกขยะ และส่งเสริมพัฒนาศักยภาพผู้นำและการมีส่วนร่วมของประชาชน

4) กองทุนแม่ของแผ่นดิน และโครงการรณรงค์ป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด (TO BE NUMBER ONE) ในปี 2557 ได้จัดตั้งกองทุนแม่ของแผ่นดินบ้านคลองสามแพรก หมู่ที่ 4 และเข้ารับทรัพย์สินพระราชนิพนธ์เงินกองทุนแม่ของแผ่นดินเมื่อปี 2558 จำนวนเงิน 8,000 บาท โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อสนองตามพระราชปณิธานของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมชนนีพันปีหลวง ในเรื่องของการแก้ไขและป้องกันยาเสพติดในชุมชน ให้ปลอดจากผู้เสพและผู้ขาย ส่งเสริมความดีงามของคนในหมู่บ้าน/ชุมชนนั้น ๆ ซึ่งจะเป็นการขยายพลังแห่งความดีให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เสริมสร้างกระบวนการทางความคิด ความรู้ และรวมกลุ่มความตื่นตัวของชุมชน การแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกันของชุมชนในการแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องยาเสพติด เพื่อให้ชุมชนใช้กระบวนการดังกล่าวบรรลุถึงความเข้มแข็ง อย่างแท้จริง ซึ่งมีกิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมของกองทุนแม่ของแผ่นดินในการให้ความรู้เกี่ยวกับยาเสพติด เช่น การประชุมอบรมและการจัดกิจกรรมทุกเดือน การรณรงค์ประชาสัมพันธ์ให้เห็นโทษภัยของยาเสพติด เช่น การเดินรณรงค์วันต่อต้านยาเสพติด การจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์และการติดตามชุมชน กิจกรรมกองทุนแม่ของแผ่นดินเพื่อเด็กและเยาวชน เช่น จัดอบรมวัยใสห่างไกลยาเสพติด ส่งเสริมการออกกำลังกาย ช่วยสังคม การประสานงานหรือทำกิจกรรมร่วมกับหน่วยงานอื่น ๆ เพื่อร่วมกันคนหาผู้เสพ ผู้ค้า ในหมู่บ้าน ร่วมกับสถานีตำรวจภูธรพระสมุทรเจดีย์ เช่น โครงการหมู่บ้านปลอดภัยยาเสพติดอย่างยั่งยืน การส่งเสริมอาชีพเพิ่มทักษะทางอาชีพหรือหางานให้กลุ่มเสี่ยง ผู้เสพ หรือผู้ค้า ที่กลับตัวและผ่านการบำบัดแล้วโดยมีบริษัทเอกชนรองรับ และกิจกรรม TO BE NUMBER ONE โครงการรณรงค์และแก้ไขปัญหายาเสพติด เช่น การรณรงค์ปลูกจิตสำนึกและสร้างกระแสนิยมที่เอื้อต่อการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด การเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตให้แก่เยาวชน และการสร้างและพัฒนาเครือข่ายเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด

5) กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต และศูนย์จัดการกองทุนชุมชน

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านคลองสามแพรก หมู่ที่ 4 ตำบลในคลองบางปลากด เป็นการรวมตัวกันของชาวบ้าน เพื่อช่วยเหลือตนเองและ ช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยการประหยัดทรัพย์ แล้วนำมาสะสมรวมกันทีละเล็กละน้อยเป็นประจำอย่างสม่ำเสมอ เพื่อใช้เป็นทุนให้สมาชิกที่มีความจำเป็นเดือดร้อนกู้ยืมไปใช้ในการลงทุนประกอบอาชีพ หรือเพื่อสวัสดิการของตนเองและครอบครัว โดยได้รับรางวัลเชิดชูเกียรติกองทุนเกื้อหนุนความสำเร็จ ประเภทกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ประจำปี 2564

6) การขับเคลื่อนธนาคาร 0 บาท และการสร้างสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน

ธนาคาร 0 บาท เป็นกิจกรรมต่อยอดของการขับเคลื่อนกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านคลองสามแพรก หมู่ที่ 4 เป็นกิจกรรมที่รณรงค์ในคนในหมู่บ้านนำขยะรีไซเคิลในครัวเรือน มาเลือกกับสินค้าภายในร้าน โดยกำหนดราคาของขยะรีไซเคิลแต่ละประเภทไว้ ถ้าจำนวนเงินที่ได้จากขยะรีไซเคิลมีจำนวนมากกว่าก็นำเงินส่วนต่างเข้าบัญชีกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านคลองสามแพรก หมู่ที่ 4 ตำบลในคลองบางปลากด เป็นสัจจะสมมติพิเศษของคน ๆ นั้น

7) การส่งเสริมผลิตภัณฑ์ชุมชน (OTOP) และกลุ่มอาชีพ

7.1) กลุ่มการผลิต ซึ่งเป็นการรวมตัวของชาวบ้านที่ประกอบอาชีพเดียวกัน ดำเนินกิจกรรมด้านอาชีพ กิจกรรมผลิตอย่างต่อเนื่อง โดยดำเนินงานในรูปแบบของกลุ่ม และมีการบริหารกลุ่มตามหลัก 5 ก โดยมีจำนวน 1 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่ม 4 บ้านคลองสามแพรก จัดตั้งขึ้นเพื่อผลิตสินค้าทางการเกษตรตามฤดูกาล

(7.2) กลุ่มการแปรรูป เป็นกลุ่มการเก็บรักษาหรือการแปรรูป เพื่อให้เกิดประโยชน์จากเดิม โดยมีจำนวน 3 กลุ่ม ได้แก่ วิสาหกิจชุมชนเรือจำลอง หัวโชน บ้านคลองสามแพรก และกลุ่มพัฒนาอาชีพบ้านคลองสามแพรก หมู่ที่ 4

(7.3) กลุ่มการตลาด เป็นกลุ่มที่มีการนำสินค้าที่ผลิตและแปรรูปได้ไปจำหน่าย ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนหรือเครือข่ายที่มีการเชื่อมโยงกระจายสินค้า เป็นการเปิดโอกาสในการสร้างการรับรู้ และการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของกลุ่มอาชีพ ได้แก่ ตลาดริมน้ำเมืองพระ ตลาดนัดคนไทยยิ้มได้ ตั้งอยู่ที่ วัดใหญ่บางปลากด ตำบลในคลองบางปลากด อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ

8) โคก หนอง นา พัฒนาชุมชน บ้านคลองสามแพรก

บ้านคลองสามแพรก หมู่ที่ 4 ได้ดำเนินการโครงการ โคก หนอง นา พัฒนาชุมชน โดยพัฒนาพื้นที่ต้นแบบตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีใหม่ประยุกต์สู่โคก หนอง นา โมเดล เพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคม ผ่านการสร้างงานสร้างรายได้ให้เกษตรกรและชุมชน ด้วยการจัดการพื้นที่เกษตรแบบผสมผสาน เน้นการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน ทำให้ชุมชนมีความมั่นคงด้านอาหาร มีน้ำใช้อย่างเพียงพอ และลดความเสี่ยงจากภัยธรรมชาติ ซึ่งได้จัดการพื้นที่บริเวณไทรงาม ออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

8.1) หนอง ได้ขุดเป็นเลขเก้าไทย (9) ด้วยกำลังคน เป็นแหล่งกักเก็บน้ำไว้ในฤดูแล้ง และเลี้ยงปลา

8.2) นา ได้ปรับพื้นที่เป็นพื้นที่ในการปลูกพืชอาหารหลัก

8.3) โคก ได้นำดินที่ขุดจากหนองมาปรับพื้นที่ให้สูง ใช้ปลูกไม้ยืนต้น พืชสวน ไม้ผล และพืชผักสวนครัว เพื่อเป็นแหล่งอาหาร สร้างรายได้ และอนุรักษ์ดินและน้ำ

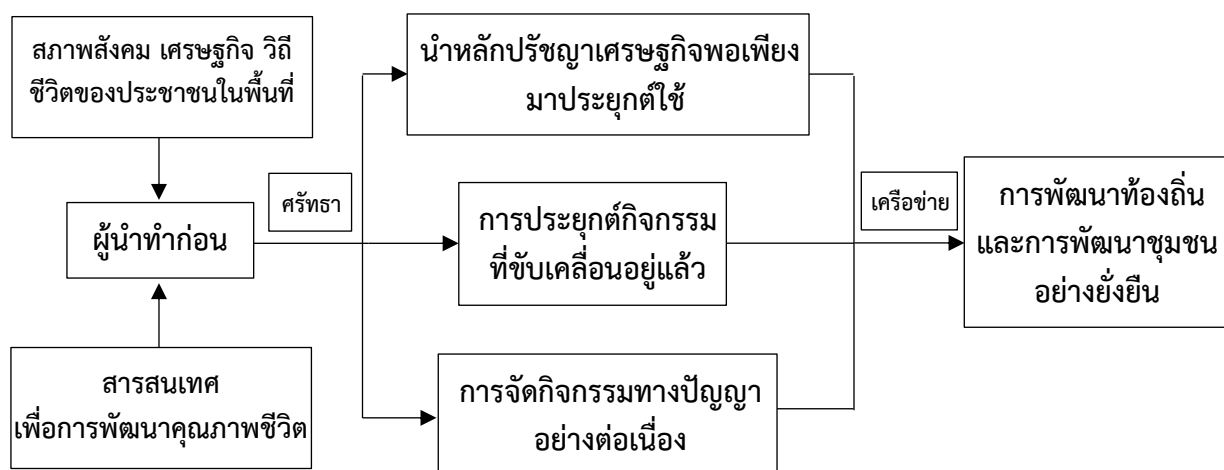
นอกจากนี้ ได้นำเอนกประสงค์ที่ไม่ได้ใช้แล้วมาทำจุด Check in โดยเขียนคำว่า “โคก หนอง นา พัฒนาชุมชน บ้านคลองสามแพรก” และเจ้าคณะอำเภอพระสมุทรเจดีย์ได้เมตตางบประมาณจำนวนหนึ่งให้หมู่บ้านจัดทำสะพานไม้ไผ่ไปยังจุดต่าง ๆ ภายในโคก หนอง นา และเป็นเส้นทางใช้สัญจรภายในหมู่บ้าน

จากกิจกรรมทั้ง 8 กิจกรรมของบ้านคลองสามแพรก หมู่ที่ 4 ตำบลในคลองบางปลากด อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม (Participatory Development) ซึ่งให้ความสำคัญกับการสร้างทุนทางสังคม (Social Capital) ผ่านการมีส่วนร่วมของประชาชน ส่งผลให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนและลดปัญหาทางสังคมอย่างเป็นรูปธรรม

จากการศึกษาการพัฒนาท้องถิ่นและการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา บ้านคลองสามแพรก หมู่ที่ 4 ตำบลในคลองบางปลากด อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ มีจุดเด่นของการขับเคลื่อน ได้แก่ ผู้นำทำก่อน ทำให้เห็นเป็นตัวอย่าง เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต และสร้างพื้นที่เรียนรู้ชุมชนต้นแบบเพื่อเป็นแหล่งถ่ายทอดความรู้ให้กับประชาชน รวมถึงฟื้นฟูเศรษฐกิจท้องถิ่นและชุมชน โดยการให้ความสำคัญของการออมและมีการออมทรัพย์เพื่อการผลิต และน้อมนำพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดี ศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ในการสืบสาน รักษา และต่อยอดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยส่งเสริมการออมเพื่อเป็นภูมิคุ้มกันในการดำเนินชีวิต และการประยุกต์กิจกรรมที่ขับเคลื่อนอยู่แล้ว มาสร้างกระบวนการลดปริมาณขยะมูลฝอย ซึ่งเป็นตัวการของปัญหามลพิษของสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน ขยะมูลฝอยที่เกิดจากการละเลยการคัดแยกขยะในชีวิตประจำวันเป็นห่วงโซ่หนึ่งที่น่าพาให้คุณภาพของสิ่งแวดล้อม

สุขภาพร่างกายและชีวิตโดยรวมเฉลี่ย ซึ่งธนาคาร 0 บาท เป็นการนำขยะรีไซเคิลมาแลกกับของกินของใช้ภายในร้าน รวมถึงการมีการสมทบทุน (ทุนศรัทธา) และมีการจัดกิจกรรมเพื่อสมทบทุนทางปัญญาอย่างต่อเนื่อง มีการจัดกิจกรรมด้านสังคม การส่งเสริมอาชีพให้กับผู้ยากไร้ นำทีมโดยคณะกรรมการกองทุนแม่ของแผ่นดิน และการแก้ไขปัญหาเสพติด/กิจกรรมการแก้ไขปัญหายาเสพติดที่ดำเนินการจนเกิดเป็นผลสัมฤทธิ์ จากสำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติด ภาค 1 (ปปส.ภาค 1) และยังมีผลผลิตทางการเกษตร และผลิตภัณฑ์ OTOP ที่มีศักยภาพ เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน และมีตลาด รวมถึงวิธีการให้สอดคล้องกับสภาพสังคม เศรษฐกิจ วิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่ เกิดเครือข่ายการตลาดและพัฒนาองค์ความรู้ด้านการตลาดแก่ผู้ผลิต ผู้ประกอบการชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดเพื่อองค์กรยั่งยืน ที่ว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นการพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ทำให้ความสามารถในการตอบสนองความต้องการของคนรุ่นต่อไปต้องลดลง” การพัฒนาชุมชน ของ Louis Miniclier (1956: 3) ที่ว่า การพัฒนาชุมชนเป็นขบวนการทางสังคมซึ่งประชาชนในชุมชนนั้นได้มีส่วนร่วมในการวางแผน และปฏิบัติการก่อตั้งกลุ่มวางแผนในการแก้ไขปัญหาของเขา ตลอดจนขอความช่วยเหลือจากองค์กรรัฐบาลหรือองค์กรอาสาสมัคร และการมีส่วนร่วมที่ว่า ประชาชนต้องมีอิสรภาพ ความเสมอภาค และความสามารถในการเข้าร่วมกิจกรรม รวมถึงปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่เน้นการพัฒนาบนพื้นฐานของทางสายกลาง ทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน เพื่อให้สามารถรับมือกับความเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ได้อย่างเหมาะสม นำไปสู่ “ความสุขที่แท้จริงและยั่งยืน”

จากการวิเคราะห์การพัฒนาท้องถิ่นและการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาข้างต้น ผู้เขียนได้พัฒนารูปแบบการพัฒนาท้องถิ่นและการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นผลจากการสังเคราะห์ข้อมูลกิจกรรมการพัฒนาชุมชนทั้ง 8 กิจกรรมของบ้านคลองสามแพรก หมู่ที่ 4 ตำบลในคลองบางปลากด อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ และจัดกลุ่มองค์ประกอบตามหลักการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยมีองค์ประกอบสำคัญ ดังนี้

ภาพที่ 1 รูปแบบการพัฒนาท้องถิ่นและการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

จากรูปแบบการพัฒนาท้องถิ่นและการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน พบว่า ผู้นำคือหัวใจที่สำคัญในการพัฒนา โดยต้องรู้สภาพสังคม เศรษฐกิจ วิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่ และมีสารสนเทศเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งต้องทำก่อนทำเป็นตัวอย่างให้เกิดความศรัทธาขึ้น โดยรู้จักนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ ประยุกต์กิจกรรมที่ขับเคลื่อนอยู่แล้ว และจัดกิจกรรมทางปัญญาอย่างต่อเนื่อง โดยหาเครือข่ายร่วม จะนำไปสู่การพัฒนาท้องถิ่นและการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

สรุป

รูปแบบการพัฒนาท้องถิ่นและการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ในเรื่องการพัฒนาท้องถิ่นและการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา บ้านคลองสามแพรก หมู่ที่ 4 ตำบลในคลองบางปลากด อำเภอมะนังจังหวัดสมุทรปราการมีปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จ ได้แก่ ผู้นำคือหัวใจในการบริหารจัดการชุมชนโดยชุมชน การอยู่ร่วมกันอย่าง รู้ รัก สามัคคี เกื้อกูล การน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติจนเป็นวิถี การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน การอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม โดยบูรณาการความร่วมมือทุกภาคส่วนทั้งภายในและภายนอกชุมชน เพื่อยกระดับการพัฒนาชุมชน สามารถจัดการตนเอง และแก้ไขปัญหาของชุมชนเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นได้ โดยผู้นำทำก่อน ทำให้เห็นเป็นตัวอย่าง และทำอย่างต่อเนื่อง ซึ่งผลการศึกษาในครั้งนี้ ชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเกิดจากการบูรณาการผู้นำชุมชน ทุนทางสังคม หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการมีส่วนร่วมของประชาชน จนสามารถสังเคราะห์เป็นรูปแบบการพัฒนาชุมชนที่สามารถประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นได้ ส่วนข้อเสนอควรจัดทำป้ายแสดงรางวัลโดยรวม จัดหมวดหมู่ให้ง่ายที่จะศึกษา และเรียนรู้ด้วยตนเอง รวมถึงควรพัฒนาพื้นที่ โคก หนอง นา พัฒนาชุมชน บ้านคลองสามแพรก เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ

เอกสารอ้างอิง

- ณัฐพันธ์ เจริญนนท์ และวิทยา อรุณศิริเพชร. (2566). *Sustainable Development แนวคิดเพื่อองค์กรยั่งยืน*. วารสารเอกสารภาชีอากร ฉบับเดือนกรกฎาคม 2566.
- ถวิลวดี บุรีกุล. (2548). *การมีส่วนร่วม แนวคิด ทฤษฎีและกระบวนการ*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า
- วัดใหญ่ ตำบลในคลองบางปลากด อำเภอมะนังจังหวัดสมุทรปราการ. (2567). *แบบรายงานหมู่บ้านรักษาศีล 5 ต้นแบบ*. โครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา “หมู่บ้านรักษาศีล 5” อำเภอมะนังจังหวัดสมุทรปราการ พ.ศ. 2567 “หมู่บ้านคลองสามแพรก”.
- สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอมะนังจังหวัดสมุทรปราการ. (2564). *การคัดสรรกิจกรรมพัฒนาชุมชนดีเด่นประจำปี 2565*. รางวัลตำบลเข้มแข็งตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงดีเลิศระดับจังหวัด.
- สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอมะนังจังหวัดสมุทรปราการ. (2564). *การประกวดกองทุนแม่ของแผ่นดินดีเด่นระดับจังหวัด*. กองทุนแม่ของแผ่นดินบ้านคลองสามแพรก หมู่ที่ 4 ตำบลในคลองบางปลากด อำเภอมะนังจังหวัดสมุทรปราการ
- Adam, Frane. And Borut Roncovic, “*Social Capital: Recent Debates and Research Trends*”, (Social Science Information. 2003), 42: 155-183.
- Aldridge, Stephen, David Halpern, and Sarah Fitzpatrick, *Social Capital: A Discussion Paper*, (London, England: Performance and Innovation Unit, 2002).
- Narayan, D. and Pritchett, L. “*Cents and Sociability: Household Income and Social Capital in Rural Tanzania*”, *Economic Development and Cultural Change* 47(4): 871-97
- The Chaipattana Foundation. (2025). *Sufficiency economy*. <https://www.chaipat.or.th/publication/publish-document/sufficiency-economy.html>
- Uslaner, Eric M. “*Volunteering and social capital: how trust and religion shape civic participation in the United States*”, Pp. 104 – 117 in *Social Capital and Participation in Everyday Life*, edited by Eric M. Uslaner. (London: Routledge, 2001).